

Vallásos emlékek a Liszt Ferenc Emlékmúzeumban

A budapesti Liszt Ferenc Emlékmúzeum háló - dolgozószobájának egyik sarkában néhány olyan tárgy került kiállításra, melyek Liszt Ferenc vallásosságával hozhatóak összefüggésbe. Az imazsámoly, a feszület, az imakönyv és a rózsafüzér a zeneszerző mindennapos vallásgyakorlásának kellékei voltak, ezek mellett a falon megtekinthető az az egyházi tanúsítvány, amit a négy alsóbb papi rend felvételéről kapott Rómában 1865-ben.

Egykori tanítványa, Varga Vilma hagyatékából származnak azok az emlékek, melyeket közös keretbe helyezve szemlélhetünk: két Jézus Szent Szíve-kép, melyeket a Mester kabátja bélésébe varrva hordott, két német nyelvű vallásos vers, és Mariazell, az egyik legismertebb közép-európai zarándokhely fényképe. Az imazsámoly felett egy Krisztus-arc olajfestményt láthatunk, ismeretlen festő művét a XVII. század elejéről, a római Szent Szilveszter kolostorban található eredeti festmény másolatát, mely Varga Vilma szóbeli közlése szerint Liszt pesti lakásában annak idején, ahogy most a múzeumban is, az imazsámolya feletti falon függött. A háló-dolgozószoba közepén az ebédlőasztalon szintén a

Liszt imazsámolya

zeneszerző vallásosságával kapcsolatos emlékek vannak kiállítva: egy rézmetszeteket tartalmazó album, Krisztus passiójának 14 állomása, a Via Crucis, Carolyne von Sayn-Wittgenstein hercegné ajándéka Lisztnek, és egy facsimile lap az azonos című Liszt-kompozíció kéziratos orgonapartitúrájából. Ugyanebben a szobában, a kétajtós üveges szekrényben található a zeneszerző abbé-kalapja, a szalonban pedig egy olyan festmény, melyek szintén a mester vallásosságát idézik fel: Gustave Doré alkotása 1866-ból, Paulai Szent Ferenc a hullámokon jár címmel, melyet Doré Liszt művéhez készített illusztrációként.

Liszt kortársai, sőt barátai sem mindig értették látványos megnyilatkozásait a hit kérdéseit illetően, bírálói pedig egyenesen köpönyegforgatással vádolták, nem akarták elfogadni, hogy vallásossága őszinte, és szívből fakadó: nincs benne semmiféle önös érdek. Az igazsághoz ugyanakkor hozzátartozik, hogy elsősorban humanista felfogásában, illetve Liszt ars poeticájában, mely szerint a művészet erkölcsnemesítő, a művész pedig annak papja, valamint a korszakban párját ritkító toleranciájában jutott kifejezésre. Ha a múzeumban

kiállított vallásos emlékek felkeltik érdeklődésünket, és áttekintjük a zeneszerző életének valláshoz köthető eseményeit, időszakait, meggyőződhetünk róla, hogy Liszt egész életében hű maradt katolikus és humanista világnézetéhez.

Már a zeneszerző édesapja is, Liszt Ádám az ifjú éveiben rövid ideig egyházi, pontosabban szerzetesi elhivatottságot érzett: 1795-ben belépett egy Pozsonyhoz közeli ferences rendházba, és a novíciusi év letelte után még egy évet töltött a ferencesek között a nagyszombati kolostorban. Itt végül úgy döntött, hogy visszatér a világi életbe - de megőrizte ferences lelkiségét, hiszen fia a keresztségben a Ferenc nevet kapta, védőszentjéül pedig

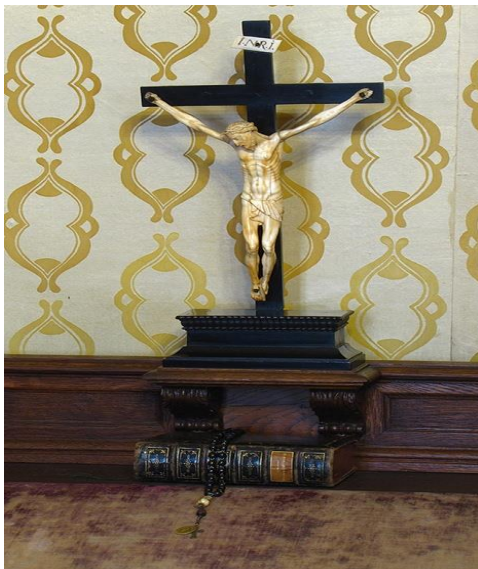
Krisztus-arc („Abgar” - kegykép) Liszt lakásából

Paulai Szent Ferencet. A mindössze 12 éves gyermek Liszt Párizsba érkezése után, 1823-tól rendkívül túlhajszolt életmódot volt kénytelen folytatni apja kívánságára, aki meg volt győződve csodagyermeki képességeiről, és büszke volt arra, hogy a 12-13 éves fiú már el tudta tartani szüleit és önmagát. Liszt Ádám ezen a ponton “befejezettnak” tekintette gyermeke nevelését, úgy vélte, a kis zseni révbe ért – fia azonban már nem a feudális rezidencián nevelkedett szolga perspektívájából érzékelt az eddig történeteket, hanem az öntudatos polgárművészből, és a szórakoztató művész, a közönséget kiszolgáló látványosság ráerőltetett szerepe súlyos ellentmondásosságot, lelki válságot okozott benne. Az első kiábrándulás idején, 16 évesen szeretné először, saját belső meggyőződéséből választani az egyházi pályát - mikor azonban apjának ezt elmondja, a rengeteg áldozatot hozott szülő természetesen ellenzi.

A serdülő gyermeket édesanyja éjszakánként a szobájában gyakran találta imádságba merülve, a korabeli beszámolók szerint szeméből patakzottak a könnyek az átélt lelki élmény hatására. Ebben az időszakban egyik kedvenc könyve Kempis Tamás Krisztus követése című műve volt, komolyan vette az aszkézist, és imádkozás közben hosszasan térdelt, hetente több napon át böjtölt. Apja halála után a fiatal művész egyedül marad, hirtelen felnőtté válik, és anyja ugyan hozzá utazik Párizsba, nincs senki, akihez szellemi téren biztatásért fordulhatna: a túlerőltett fiatalember teljesen kiábrándul a világi pompából és magamutogatásból, és saját bevallása szerint „akármilyen szeretett volna lenni széles e világon, csak nagyurak zsoldjában élő zenész nem.” Felhagy a hangversenyekkel, anyját és önmagát főleg tanításból tartja el, mikor

ismét lelki válságba kerül: beleszeret egyik szép és előkelő tanítványába, Saint-Cricq gróf Caroline nevű leányába. A fiatalok szerették volna összekötni életüket, Liszt azonban szerelme édesapja, a gróf részéről határozott és megalázó visszautasítást kapott, nem volt hajlandó beleegyezését adni a rangon aluli zongoratanárral kötendő házassághoz... így rövid időn belül, még húsz éves kora előtt a második komoly lelki megrázkódtás hatására ismét az egyház kötelékébe kíváncsozik - amit édesanyja ugyancsak mereven ellenez.

Az 1830-as évek elején Párizsban megismeri Lamennais atyát, a francia egyházban modern, demokratikus eszméket megfogalmazó papot, akivel szoros barátságot kötött: két alkalommal is hosszabb időszakot töltött Lamennais vidéki kastélyában, ahol a házigazda és néhány barátja szinte szerzetesi módon élt, napjaikat imádság, elmélkedés, tanulmányok,

Feszület, imakönyv és rózsafüzér

teológiai és társadalmi kérdésekről tartott viták töltötték ki. Liszt, a szerelme apjától elszenvedett visszautasítás által megaláztatott ifjú számára az 1830-as párizsi forradalom idején még valószínűleg egyetlen jelentett a politikai és a művészeti forradalom, de a későbbiekben, éppen Lamennais hatására ez jelentősen módosul. Az a gondolat, hogy a keresztény ideált a gyakorlatban az alsóbb néposztályok felemelésével, művelésével, illetve általános emberszeretettel, humanista gondolatokkal és tettekkel kell megvalósítani, éppen ebben az időszakban érik meg a fiatal művészen, és egész életében meghatározó világnézeté válik.

Lamennais egyik alapvető gondolatával, mely szerint a pápaságnak el kellene különülni az aktuális politikai hatalomtól, és csak a lelki élettel kell foglalkoznia, Liszt valószínűleg egyetértett – de sosem bonyolódott bele a téma filozófiai és politikai aspektusaiba. Inkább úgy érezte, művészete és vallásossága egyfajta küldetés: „a zsenialitás kötelez”, hangoztatta igen gyakran. Sem pedagógiai munkásságát, sem művészi tevékenységét nem tekintette pénzkereső foglalkozásnak, melynek egyik megnyilvánulása, hogy egész életén át számtalanul sokat jótékonykodott, nemcsak magánszemélyekkel, a saját pénzéből, hanem számos jótékonyági hangversennyel, szobrok, emlékművek felállítására, árvaházak és szegények, vagy éppen a magyarországi árvízkárosultak javára. Az először 1835-ben megjelent *Költői és vallásos harmóniák* (melyet később zongoradarab-

gyűjteménnyé bővített), illetve a mű bevezetésében Lamartine azonos című versciklusának előszavából idézett sorok a fiatal Liszt vallásos világnézetének első kifejezései közé tartoznak.

Az 1847-ig tartó virtuóz évei alatt, melyek eleinte talán boldoggá tették, az ünneplésmámor kárpótolta is az ifjúkori sérelmekért, és bizonyára előadóművészi és férfiúi hiúságát is kielégítették, Liszt Ferencnek komoly hiányérzete is volt, többször előfordul nála a kiábrándultság érzése, az eltékozolt évekre történő utalás. Már 1837-ben, Lamennais-nak írt levelében sürgette az igazi, odaadó férfimunka idejének eljövetelét, hiszen eleve kompromisszumként vállalta a vándoréletet, míg a komoly és nyugalmas munkához szükséges pénzt és hírnevet meg nem szerezte, míg a letelepedéséhez megfelelő helyet és körülményeket meg nem találta. Elítélte magát, amiért hangversenyein a műsorválasztásában gyakran a közönség ízléséhez igazodott, és nagyon bánta erejének, idejének elpazarlását is.

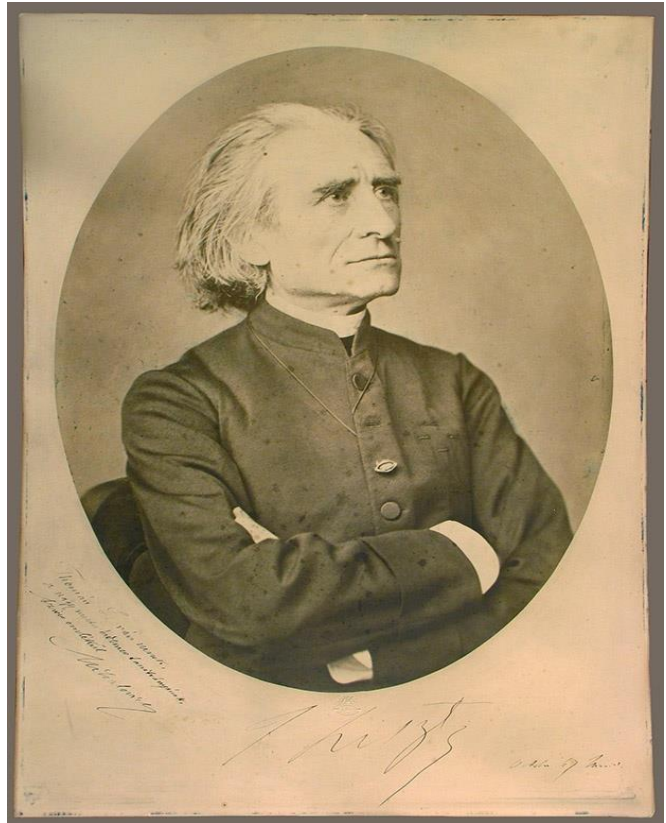
Az egyházi pályára történő lépés szándékát ebben az időszakban ugyan elnapolta, mivel 1835-ben hosszabb románca kezdődik Marie d'Agoult grófnővel, akitől három gyermeke is született, és ekkor úgy tűnhetett, hogy ez a kapcsolat felülírja vallásos érdeklődését – talán úgy vélték, a köztük ugyancsak meglévő társadalmi különbségeket is

sikerül áthidalni a szerelem és az intelligencia erejével. Természetük azonban különbözött, és három gyermekük ellenére sem tudott fennmaradni a kapcsolat.

Marizell fényképe és Jézus Szent Szíve hímzés

Liszt érdekes módon a protestáns Weimarban élte meg igazán katolikus hitének megújulását, talán éppen azért, mert ez a vallásos különbözőség az őt körülvevő környezettel szemben visszaterelte hitének azokhoz a forrásaihoz, melyeket fiatalemberként elsősorban Párizsban alakított ki. Carolyne Sayn-Wittgenstein hercegnének, aki élete végéig partnere maradt, nagy szerepe volt abban, hogy visszatérjen a katolicizmushoz, és újra felfedezze a hitet, mely egyébként a virtuóz évei alatti utazások során sem veszett el teljesen benne. Az Altenburgban felállítottak egy imazsámolyt és egy kis oltárképet, és naponta együtt imádkoztak, korabeli beszámolók szerint Isten áldását kérve a szándékaik szerint megkötendő házasságukra. Közele ismerőseik, például Joachim Raff beszámolóiból tudhatjuk azt is, hogy Lisztben annyira erős és hangsúlyos volt a vallásos érzület, hogy nem ritkán, mikor bűnbánó kedélyek kerítették hatalmukba, a templomban hirtelen leborult Mária vagy valamelyik szent szobra előtt, és huzamosabb ideig így is maradt, teljesen figyelmen kívül hagyva azt, ami körülötte történik. Anton Rubinstein is hasonló élményről számol be 1854-ben, mikor a kölni dómban sétáltak együtt. Alkonyodott, és séta közben Liszt hirtelen eltűnt valamelyik árnyékban, az ismerősének pedig hosszasan kellett keresnie őt, mire megtalálta: egy imazsámolyon térdelt, és láthatólag annyira el volt mélyedve vallásos meditációjában, hogy Rubinstein inkább nem zavarta meg, és csendesen visszavonult.

Liszt abbé, 1867

A weimari időszakban egyik jelentős egyházzenei műve, az 1855-ben komponált Missa Solennis (Esztergomi mise) alkotásának idején már bizonyára a vallásos meggyőződése, hite jelentette számára a vezérmotívumot, nem a megrendelőknek való megfelelés szándéka - ahogy egyik Richard Wagnernak írt levelében is olvashatjuk: „...ezekben az utóbbi hetekben teljesen begubóztam a misémbe, és tegnap végre elkészültem vele. Nem tudom, hogyan fog hangzani – de azt mondhatom, hogy inkább imádkoztam a

művet, mintsem komponáltam.” A mise egyébként a bemutató helyszíne, az esztergomi bazilika akusztikájának „köszönhetően” első alkalommal nehezen talált elismerésre, később a pesti bemutató alkalmával viszont már nagy sikert aratott.

Az Esztergomi Mise bemutatását követő hónap folyamán 1856-ban a pesti ferences kolostorban kérvényezte, hogy a közösség fogadja el őt confraterként, világi szerzetesi társukként. A ferencesekkel fenntartott kapcsolatának már életének ezen a pontján is hosszú a története: először 1823-ban apja társaságában járt a pesti barátoknál, majd 1840-ben a nagy sikerű pesti koncertje után felkereste a kolostor főnökét, Wagner Kapisztránt. A korszakban igen elismert ferences szónokhoz, Albach Szaniszlóhoz is baráti szálak fűzték, a Szekszárdi Misét neki ajánlotta. A ferencesek ún. lelki testvérületet tanúsító okmányt állítottak ki Liszt kérésére, melyet 1857-ben Pozsonyban írt alá az ottani tartományfőnökük, és ezzel a ferencesekkel fennálló lelki kapcsolata hivatalossá vált. 1858-ban, kéthetes pesti tartózkodása idején, mikor ismét a Missa Solennist vezényelte, alkalom nyílt a confrateri beiktatására barátja, Augusz Antal jelenlétében, aki szintén lelkes híve volt a pesti ferences szerzeteseknek. Az ünnep előestéjén a zeneszerző levélben részletezte Wittgenstein hercegnőnek a másnap rá váró nagy eseményt, és utána is beszámol neki a történetéről – a hosszú leírás önmagában is bizonyítja, Liszt mennyire fontosnak tartotta a ferencesekkel való kapcsolatát.

Sayn-Wittgenstein hercegnével Liszt talán megfelelő házasságban élhetett volna, és a házasság törvényes megpecsételése biztos társadalmi pozícióba is juttathatta volna, a hercegné rokonainak áskálódása, majd egy pápai döntés azonban a házasságkötést lehetetlenné tette. A hercegné volt Liszt környezetében az a személy, aki vallásosságát és ezzel együtt liberalizmusát egyaránt értette, de Rómában, az abban az időszakban provinciálisnak tartott vallási központban a világot látott zeneszerző mégis egyedül maradt, és megkezdődött vallásos önvizsgálata és személyes önreflexiója. Már 1859-ben meghívást kapott egy magas rangú vatikáni tisztviselőtől, az

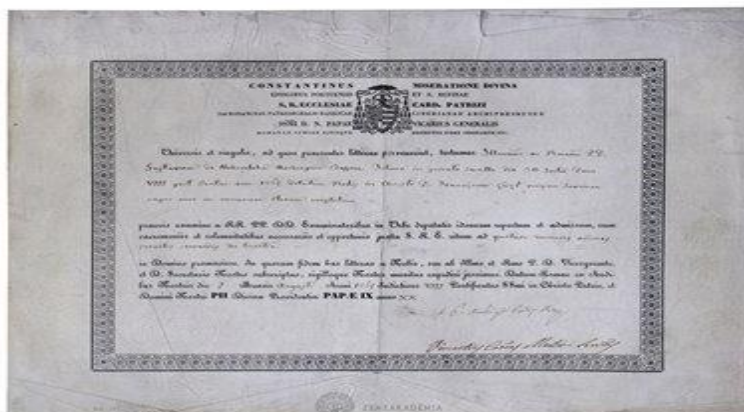
Liszt Ferenc abbékalapja

egységes Itália ellenzőjeként maradinak kikiáltott IX. Piusz pápa államtitkárától, Giacomo Antonelli bíborostól. A magas rangú főpap a Nagy Szent Gergely-rend parancsnoki keresztségével tüntette ki, és egyúttal tudatta vele a pápa elégedettségét, hogy jó katolikusként műveli a zene tudományát.

A weimari és római időszak közötti átmeneti években azonban súlyos személyes, családi tragédiák érik a zeneszerzőt: Cosima berlini otthonában Liszt jelenlétében meghal fia, a húszéves Daniel, egy nagyon gyors lefolyású tüdőbetegség következtében - néhány évvel később, 1862-ben pedig idősebbik lányát, Blandine-t is elveszíti, aki gyermekszülés után két hónappal komplikáció következtében, vérmérgezésben hal meg.

Ezeknek a súlyos veszteségeknek a következménye Liszt személyiségének megváltozása lehetett: korábbi határtalan optimizmusa egy időre megszűnt, római tanítványai közül többen arról számolnak be, hogy „a mester valóban nagyon szomorú” – életének legsötétebb és legnehezebb időszaka következett. Szüksége volt tehát arra, hogy a mindennapok elől egy időre elvonuljon, és már meglévő egyházi ismeretségeinek köszönhetően egy régi barátjához, Agostino Theiner atyához fordult segítségért. A barát segítette is neki megtalálni az elvonuláshoz alkalmas helyszínt, amikor azt javasolta, látogassanak el együtt a római Monte Mario hegyen található Madonna del Rosario kolostorba, ahol szerény szállással rendelkezik. Liszt gyorsan döntésre jutott, 1863 júniusában visszavonult ebbe a kolostorba, és rövid megszakításokkal 1868-ig itt lakott.

A szerény kolostori körülmények kielégítették a lelki szükségleteit: vallásos meditációkat gyakorolt, gyakran segítette a szerzetesi szolgálatokban, misék alatt játszott a kolostor harmóniumán, és alkotómunkát is végzett. Nem sokkal beköltözése után meglátogatta őt IX. Piusz pápa, Hohenlohe érsek kíséretében. A pápa rövid beszélgetés után megkérte Lisztet, játsszon neki valamit: a zeneszerző többek között a zongorára írt egyik legendáját adta elő, a pápa pedig egy gyűrűvel ajándékozta meg. Néhány nappal később pápai audiencián vett részt a Vatikánban. Ezek a körülmények készítették elő számára vallásos életének egyik legsúlyosabb döntését, hogy felvegye az alsóbb egyházi rendeket.

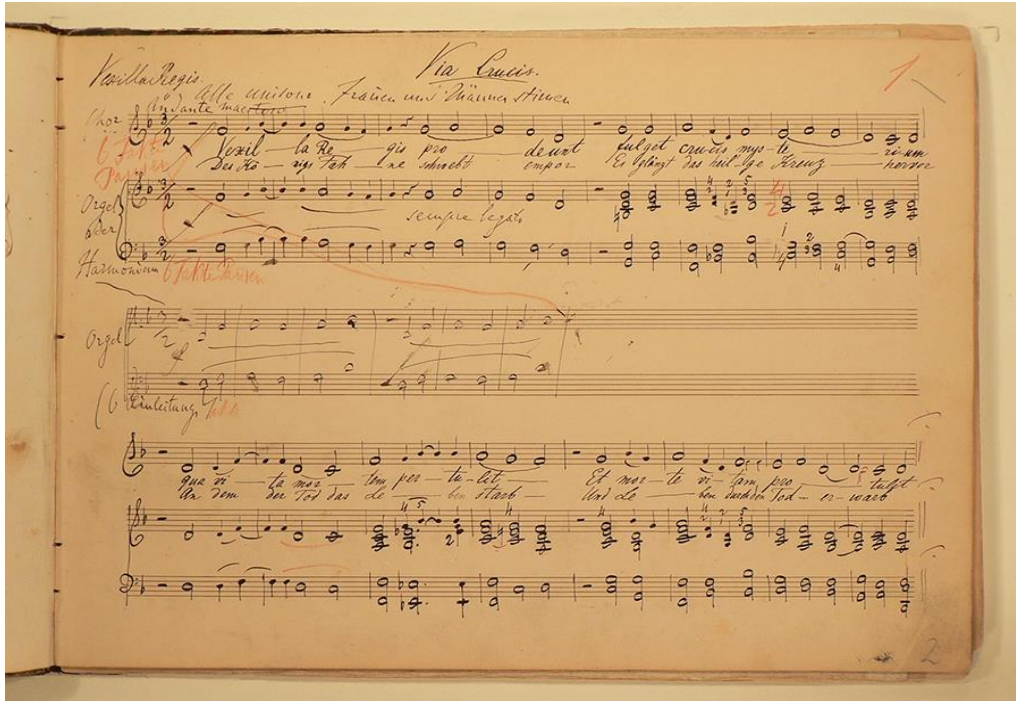
Egyházi tanúsítvány az alsóbb papi rendek felvételéről

Maga a pápa adta meg az ehhez szükséges kánonjogi természetű felmentéseket, és Liszt 1865. április 25-én klerikussá lett. Hohenlohe érsek adta fel neki a tonzurát, mely a klerikusok és szerzetesek fején hajkivágás, az Istennek szentelt élet jele, beavatás a klérus tagjai közé (Liszt esetében néhány ollóvágás történt a hajából.) A zeneszerző július 30-án Tivoliban, az érsek magánkápolnijában kapta meg a négy kisebb rendet, amelyek: ajtonálló, felolvasó, exorcista (ördögűző) és akolitus (kb. kísérő, gyertyavivő). Ezek nem vonták magukkal a papi nőtlenség kötelezettségét, és a XIX. században már csak archaikus maradványai az egykor valódi tevékenységeknek, ugyanakkor viselőjüknek kijárt az abbé megszólítás és a papi talár (reverenda.) Liszt ezzel a lépésével kevésbé közeledett magához a papi hivatáshoz, mint inkább látható módon jelezte ragaszkodását az egyházhoz.

Liszt a kor egyházi zenéjét, amivel több forrás szerint is rendkívül elégedetlen volt, szerette volna megújítani, ennek megfelelően hatalmas életművében rengeteg vallásos, egyházi témájú mű született: három oratórium, öt mise, kórusművek, zongoradarabok. Művei mellett életének vallásához kapcsolódó főbb eseményeinek e rövid áttekintése is bizonyíthatja, hogy a számos meg nem értés, ironia és gúnyolódás a kortársai részéről, különösen az alsóbb egyházi rendek felvétele után megalapozatlan volt, és a zeneszerző őszinte vallásossága megkérdőjelezhetetlen. A Liszt Múzeum háló-dolgozószobájának asztalán a Via Crucis oratóriumához kapcsolódó album és partitúra apropóján megállapíthatjuk, hogy a fiatal korában Párizsban kialakított humanista-vallásos világszemléletéhez egész életében hű maradt. Ebben az utolsó oratóriumában, mely egyébként posztumusz mű, először az összkiadásban jelent meg, (a bemutatója is csak 1929-ben történt meg a budapesti Belvárosi Plébánián), Krisztus szenvedéstörténetét úgy komponálta meg, hogy mindvégig a kiszolgáltatottakkal, ártatlanul szenvedőkkel, a megalázottakkal való azonosulásának ad hangot. Ez teljes mértékben összhangban áll azzal a meggyőződéssel,

amit fiatalkorában Lamennais abbé hatására Párizsban alakított ki. Távoll állt tőle minden vallási gyűlölködés vagy a nacionalizmus bármely árnyalata, és a mű hallgatóiban nemcsak a kereszt gyötrelmének érzését próbálja felébreszteni, hanem Krisztus környezetének kínjait is, akik tanúi voltak szenvedéseinek.

A Via Crucis kézirat

Váradi Imre

Felhasznált irodalom:

- Liszt Ferenc Emlékmúzeum – Az állandó kiállítás katalógusa. Liszt Múzeum Alapítvány, Budapest 2012.
- Benyik György: Liszt Ferenc vallásossága. In: Keresztény szó, 2011 június-július.
- Török József: Gyónja meg a zongorának! Liszt abbé hite és az egyházi zene. In: Élet és tudomány, 2010/52-53.
- Hamburger Klára: Liszt. Gondolat, Budapest 1980.
- Hamburger Klára: Liszt kalauz. Zeneműkiadó, Budapest 1986.

- Liszt Ferenc válogatott levelei (1824-1861). Válogatta, fordította és jegyzetekkel ellátta Eckhardt Mária. Zeneműkiadó, Budapest 1989.
- Liszt Ferenc válogatott írásai I-II. Válogatta, fordította, kísérő tanulmányokkal és jegyzetekkel ellátta Hankiss János. Zeneműkiadó vállalat, Budapest 1959.
- Alan Walker: Franz Liszt vol. 1-2-3. Alfred A. Knopf, New York, 1983-1996.
- Pauler Ákos: Liszt Ferenc vallásossága. In: Muzsika, 1929 február-március.